

OBNOVA KATECHEZE A NÁBOŽENSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ

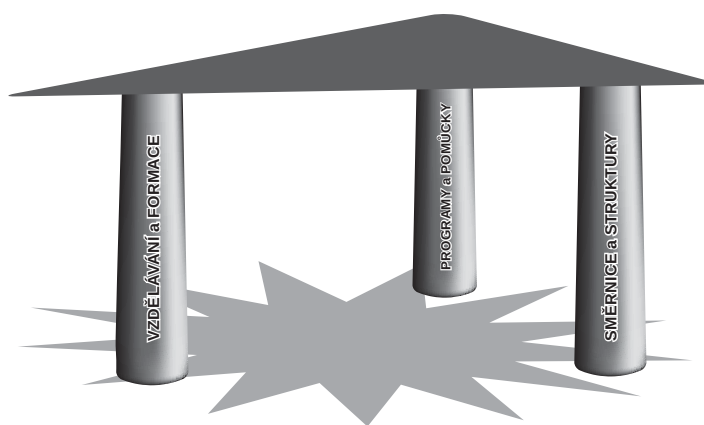
Výzva k otázkám a k diskusi

V prvním čísle letošního ročníku představil P. Mariusz Kuźniar, ředitel Katechetické sekce ČBK, hlavní rysy nové koncepce katecheze a náboženského vzdělávání v České republice (dále ČR). Koncepce se opírá o tři hlavní pilíře, které vymezují prostor pro odpovědné osoby a instituce k výměně zkušeností, vzájemnému sdílení a diskusi na aktuální témata (viz obrázek). Z této koncepce vychází projekt „Obnova katecheze a náboženského vzdělávání v ČR“ (dále jen „Obnova“).

Projekt „Obnova“ řeší obsah všech tří pilířů koncepce. Během tohoto roku byla zahájena práce na dvou z nich: byl sepsán první návrh „Dokumentu o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v ČR“, k němuž v současné době probíhá připomínkové řízení, a byla zahájena činnost některých pracovních skupin, které mají za úkol připravit přibližně během dvou až tří let výstupy projektu.

Projekt je při různých příležitostech prezentován pracovníkům zodpovědným za jednotlivé oblasti pastorace,

kněžím, katechetům, učitelům náboženství a učitelům církevních škol. V této souvislosti se častěji objevují **otázky směřující k důvodům obnovy a k očekávaným výstupům**. Tyto otázky dávají naději, že výstupy projektu probudí zájem těch, kterých se týkají, a postupně se uplatní v praxi. Na této dvoustraně se pokusíme dát odpověď na první otázku a v dalších budeme pokračovat v příštím ročníku této revue.

Proč hovoříme o obnově katecheze a náboženského vzdělávání?

Každý živý organismus **neustále** roste, vyvíjí se, zdokonaluje se a jeho buňky se obnovují. Pokud se tak neděje, organismus odumírá, stává se nepohyblivým apod. Církvi dává život Duch svatý a věříme, že je tajemným tělem Kristovým. Tajemství církve tedy nevnímáme zcela zřetelně, ale objevujeme je, pronikáme do něj, prohlubujeme své poznání a tomu přizpůsobujeme své jednání, podobně jako to platí o celém Božím zjevení. Katecheze, která zprostředkovává člověku Boží zjevení a zároveň je výchovou víry a pomáhá při utváření společenství církve, měla proto vždy významné postavení v pastorační činnosti církve (viz také VDK, čl. 85). Nahlédněme alespoň velmi stručně do **historie obnovy katecheze**, abychom lépe porozuměli současné potřebě obnovy.

Počátky a určitý vzor katechetické činnosti můžeme objevovat v procesu formování společenství učedníků samotným Ježíšem a také v jednání Boha s vyvoleným lidem v dějinách (viz termín „Boží pedagogie“, VDK, čl. 112: Ve starověké církvi byli noví „učedníci“ připravováni na život z víry a v církvi v tzv. **katechumenátu**. Ten zanikl na přelomu 6. a 7. století. V té době už byla většina lidí pokřtěna a křtily se převážně jen děti.). To ale neznamenalo, že křesťanství proniklo do všech oblastí lidského života a zejména do lidských srdcí.

Přibližně v období vrcholného středověku docházelo k prvním systematickým pokusům o vzdělávání ve víře a byly vydány první pomůcky (podrobně o tom referuje František Košák v knize *Dějiny české katechetiky* z roku 1922). Ve **vyučování katechismu** podporovaném zejména závěry tridentského koncilu (1545–1563) můžeme vidět jednu z významných a rozsáhlých etap obnovy katecheze. Kromě výuky spočívala i v praxi křes-

ťanského života v rodině na bázi plnění křesťanských povinností, slavení svátků apod. Výsledkem celého vnitřně rozmanitého úsilí bylo, že všechny významné složky společnosti utvářely tzv. **křesťanské formační prostředí**. Člověk se setkával s křesťanskou vírou od malička až do smrti a byl vychováván k tomu, aby zaměřovat svůj pohled na Boha a jednal podle norem předkládaných jako správné.

Různá obrodná hnutí v období renesance obracejí svoji pozornost na člověka a jeho potřeby a dnes je v nich spatřován počátek procesu sekularizace společnosti, která dostává později významné impulsy od osvícenství. Osvícenství proniklo i do přístupu ke školství. V habsburské monarchii byl součástí povinného vyučování i **školní předmět „náboženství“**, v němž byla uplatňována stejná vyučovací metoda a stejné výchovné přístupy jako v ostatních předmětech. Svědčí o tom poměrně rozsáhlé oddíly o kázni žáků a používání trestů v soudobých učebnicích katechetiky. Předmět víry – Boží tajemství – byl uzavřen do otázek a odpovědí. Výchovnou složkou výuky byla tzv. **náboženská cvičení**, která sloužila k církevní socializaci žáků a k naplňování jejich „náboženských povinností“. Patřily k nim společné modlitby, školní mše svaté, školní zpovědi aj. Neplnění těchto povinností bylo trestáno jako přestupek proti školnímu řádu. Cílem takové výchovy bylo „bohumilé žití“.

Na důsledky jednostranně naukového přístupu k víře a negativní způsoby náboženské výchovy reagovali iniciátoři obnovy náboženského vyučování ve druhé polovině 19. stol. Jedná se zejména o katechetiky Františka Xavera Blandu a jeho nástupce Jana Ladislava Sýkoru z pražské teologické fakulty (působili zde v letech 1868–1886–1892). Blanda pojal **katechezi jako součást pastorace**, která se děje vychováváním mládeže učením, bohoslužbou a kázni svaté církve a radikálně změnil

metodu této výchovy. Za její zdroj označil Boží zjevení jako nejdrahocennější poklad; heuristickou metodu otázek a odpovědí nahradil narativní metodou, která spočívala ve **vyprávění dějin spásy**, na jejichž základě si dítě utváří představu o Bohu. Povzbuzováním pravých citů je dítě „navedeno na život v pravdě“. Sýkora, který se později věnoval pouze biblistice, připravil vhodné pomůcky k vyprávění dějin spásy. Blanda také rozvinul liturgickou výchovu, kterou nazýval „**vedení mládeže katolickou bohoslužbou**“, a snažil se překonat názor, že děti musejí nejprve dobře znát nauku, aby mohly přijímat svátosti. Přijetím svátostí však nemůže končit zájem katechety o děti, jejich víra musí být dále rozvíjena. Sýkora přeložil starověké mystagogické katecheze sv. Cyrila Jeruzalémského a opatřil je historickými, exegetickými a dogmatickými poznámkami. V Sýkorově díle tak můžeme vidět počátek tzv. biblických dějeprov pro mladší děti a biblických dějin pro starší děti, mládež a dospělé a nový způsob uvažování o výchově k životu ze svátostí, který je inspirován katechumenátem starověké církve.

Po pádu Bachova absolutismu a vyhlášení nového školského zákona na konci 60. let 19. stol. dochází v habsburské monarchii k tzv. laicizaci školy. Náboženská cvičení ve školách byla zdobrovolně a rodiče mohli podávat žádosti o uvolnění dětí z výuky náboženství. Podstatně se zhoršilo postavení kněžských katechetů, kteří proto usilovali o založení spolku, který by hájil jejich práva a poskytl jim prostor k diskusi a vzdělávání (František Košák: *Snahy o založení katechetského spolku v Čechách*, 1922). V roce 1912 se zástupci těchto spolků zúčastnili velkého mezinárodního katechetického kongresu ve Vídni, kde se projednávala obnova katechetické činnosti zejména v oblasti pedagogické. Na přípravě kongresu měli velký podíl zástupci mnichovského katechetického spolku, kde vznikla tzv. **mnichovská metoda**, již u nás šířil zejména Václav Kubíček. Z terminologie se vytrácejí pojmy spojené s katechezí, hovoří se o náboženském vyučování a náboženské pedagogice. Obnova tohoto vyučování je zaměřena zejména na **vyučovací metody**, vzhledem k obsahu vyučování se prosazoval **návrat k pramenům**, tj. k Písmu svatému a liturgii, katechismy byly přizpůsobovány adresátům a užívány jako učebnice pro žáky staršího školního věku. František Tomášek byl významným propagátorem metody **činné školy** vycházející z díla Marie Montessoriové. Podrobný přehled „O moderních snahách ve vyučovací praxi a výchově náboženské“ podal Josef Hronek v článku s podtitulem „Vznik, zásady a cíle nových katechetických metod“ (www.depositum.cz, časopis ČKD, ročník 1948, č. 3). Zde se dočteme i o užívání „multimediálních pomůcek“.

Ze strany magisteria univerzální církve vyvíjel velkou aktivitu pro obnovu katecheze papež Pius X., z jehož podnětu byly v letech 1905–1910 vydány tzv. eucharistické dekry včetně dekretu *Quam singulari* o svatém přijímání dětí. Posunutí věkové hranice směrem dolů (z 12 let) znamenalo významný zásah do osnov ve výuce náboženství. V Belgii tehdy vznikla metoda **eucharistického vyučování**, která pronikla i k nám (F. Tomášek). Papež Pius XI. obrátil pozornost k vyučování dospělých ve víře. Dekret *Provido sane consilio* (1935) nařídil mj. zavedení farních nedělních škol, k čemuž u nás nedošlo.

Poválečná etapa byla velmi krátká, přesto v ní můžeme zaznamenat významné počiny: v odborné publikační činnosti se objevují práce o **náboženské výchově v rodinách, katechumenátu dospělých a katechezi snoubenců**. Do teorie se vrátily termíny „katecheze“, „katechumeni“ a „katechetika“, což souviselo s obnovou **teologického charakteru** této vědecké disciplíny, jež se inspirovala praxí starověké církve.

Nástup komunistické diktatury tento vývoj ukončil; ve školách byl nastolen nový režim, který vedl k zákazu všech náboženských činností vyjma výuky náboženství, pro kterou byly nastaveny takové podmínky, aby byla maximálně utlumena (na počátku 50. let se výuky náboženství ve školách účastnily ještě tři čtvrtiny žáků). Ve svobodné Evropě však probíhal vývoj dále: prosadily se přístupy Josefa A. Jungmanna a Klemense Tilmana (kerygmatický model katecheze), Josepha Colomba (antropologický model), na mezinárodních katechetických týdnech konaných v 60. letech se hovořilo o etapách evangelizace a potřebě tzv. pre-evangelizace (papež Pavel VI. později nahradil tento termín v adhortaci *Evangelii nuntiandi* „první evangelizací“). Významným mezníkem pro obnovu katecheze bylo vydání *Všeobecného katechetického direktoria* (1971), později aktualizovaného a vydaného jako *Všeobecné direktorium pro katechezi* (1997). Obě direktoria zasazují katechezi do procesu evangelizace a nově vyjadřují její identitu a úkoly.

Na počátku devadesátých let 20. století mohlo dojít k obnově katecheze a náboženského vyučování i u nás. Tato obnova vycházela z různých zkušeností: z tradice vyučování náboženství ve školách za první republiky; z neveřejného působení církve v malých společenstvích a na letních chaloupkách pro děti; ze zahraničních zkušeností čerpaných zejména v bývalé NDR, kde probíhaly v 80. letech katechetické týdny pro účastníky z Čech a Moravy. V roce 1994 bylo přeloženo katechetické direktorium z roku 1971 a byly schváleny Katechetické směrnice, které vydala Česká biskupská konference. Chyběla však možnost získat postgraduální vzdělání v katechetice či náboženské pedagogice a absence „odborné veřejnosti“ ani neumožňovala, aby u nás proběhla diskuse a reflexe ke katechetickému direktoriu, výsledkům biskupských synod o evangelizaci (1995) či katechezi (1997), na jejichž základě by byla stanovena další koncepce činnosti.

Dnes se nacházíme v situaci, kdy musíme reagovat jednak na rychle se měnící vnější podmínky pro působení církve ve společnosti, na rostoucí vliv změněné mentality lidí střední a mladé generace, která se projevuje i v postojích k tradičním křesťanským hodnotám zejména v oblasti manželského života, výchovy dětí i ochoty sloužit druhým skrze církev. U dětí se mentalita doby projevuje v otupení přirozených schopností vnímat krásu, „meditovat“, být citlivými pro potřeby druhých apod. Na druhé straně narůstá zájem lidí o duchovno a mnozí se zajímají o to, co jim v této oblasti nabídnou křesťanské církve.

Vnímáme stále naléhavěji nutnost uplatňovat v naší pastorační praxi koncepci nastíněnou katechetickým direktoriem a učitelským úřadem papežů, počínaje Pavlem VI. k papeži Františkovi. Znamená to uvědomovat si rovinu „bytí“; zdůraznit charakter evangelizace, respektovat ji jako proces, v němž nemůže ke změněm dojít hned a u všech; vzdát se jednoduchých a jednotných řešení složitých problémů, představy o jednotných pomůckách a metodách, které neodpovídají rozmanitosti situace ve farnostech a potřebám různých skupin lidí.

Cesty k takové obnově vedou „zdola“, ale i „shora“. Cestou „shora“ je příprava a realizace výše zmíněného projektu „Obnova“. Avšak k tomu, aby se v něm nastíněné principy a konkrétní kroky k realizaci staly skutečností, je nezbytné získat zájem těch, kteří slouží výchově víry a náboženskému vzdělávání ve farnostech a výše uvedené pokoncilní změny se jejich pastorační praxi z různých důvodů nedotkly. Vycházíme přitom ze zkušenosti, že mnozí kněží a katecheté hledají své cesty k obnově, a věříme, že je budou ochotni sdílet. K tomu vás chce vyzvat i tento článek.